

וטמא מת (מי שנגע במת). והנוגע באב הטומאה קרוי "ולד (תולדות) הטומאה". ואבות אלה תולדותיהן לאו כיוצא בהן, ואין דין האב ודין התולדה שווים, שאילו אב הטומאה מטמא אדם הנוגע בו, וכן כלים שנגעו בו. ואילו אחד מן התולדות — אוכלין ומשקין הרי הוא מטמא, אבל אדם וכלים — לא מטמא.

מצאנו אפוא כי יש הלכות שבהן דין התולדות שווה לאבות, ויש הלכות שבהן דין התולדות אינו דומה לאבות, ולכן יש לשאול: הכא מאי נכאנו בניוקין מה הדין? אמר רב פפא: כאן אין יחס אחד פשוט של התולדות והאבות, שכן יש מהן שהם כיוצא בהן, ויש מהן לאו כיוצא בהן.

א כרי לבור את דברי רב פפא, מקדימים ברייתא המסבירה בפירוט את אבות הנויקין. תנו רבנן [שנו חכמים]: שלשה אבות נאמרו בשור, כלומר שהשור יכול לגרום לשלושה אבות נויקין: הקרן שהוא נוגח בה, והשן שהוא אוכל בה, והרגל שהוא דורס ומזיק בה בדרך הילוכו. ומבררים: קרן מנלן [מניין] לנזן? דתנו רבנן [ששנו חכמים] בברייתא על הכתוב "וכי יגח שור את איש או את אשה" (שמות כא, כח), אין נגיחה אלא בקרן, וראייה לדבר שנאמר "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תגנח את אדם עד כלותם" (מלכים א, כב, יא), ואומר עוד הכתוב "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח" (דברים לג, יז). על לשון ברייתא זו שואלים מיד: מאי [מה] הצורך בראיה הנוספת של "ואומר"? ומסבירים: היה צורך בראיה נוספת זו, שהיא תשובה לשאלה אפשרית על הראיה מהכתוב שהובא קודם לכן: וכי תימא [ואם תאמר] דברי תורה מדברי קבלה (מדברי נביאים) לא ילפינן [אין אנו למדין] ולכן אין ללמוד הגדרתה של נגיחה שבתורה מדבר האמור בנביאים כגון זה שבספר מלכים — לכך תא שמע [בוא ושמע] מן הכתוב בתורה "בכור שורו הדר לו" וכו'. על הצעה זו של שאלה תוהים: והאי מילף הוא [וכי זה לימוד הוא?] והרי אין זה לימוד של הלכה, אלא גילוי מילתא בעלמא [דבר בלבד] הוא שנגיחה בקרן הוא, ובה הכל מודים שאפשר ללמוד משמעות המלים שבתורה גם מדברי נביאים! אלא כך היתה השאלה האפשרית: מהו דתימא [שתאמר] כי פליג רחמנא [כאשר חזיקה התורה] בין דין שור תם שנגח פעם או פעמיים, שמשלם רק חצי נזק, לדינו של שור מועד שנגח שלוש פעמים, שמשלם נזק שלם — הרי הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בקרן תלושה, כגון שהחזיקה הבהמה קרן בין שניה והזיקה בה, וכעין הקרניים שעשה צדקיה בן כנענה לעצמו, שנוק כזה הוא בלתי מצוי, והיה מקום לחלק בו בין שור תם למועד, אבל בקרן מחוברת שזיקה כדרכה — אימא [אומר] שכולה מתחילתה מועדת היא, שדרך השור לנגוח, על כן תא שמע [בוא ושמע] ממה שנאמר "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח", שאף בקרן מחוברת נאמרה לשון נגיחה, ואף היא בכלל פרשת "כי יגח".

תוספות

דאילו אב מטמא אדם וכלים — גרס. ולא גרסינן: אדם ובגדים, שלשון זה משמע: מטמא אדם לטמא בגדים. ואם תאמר: והרי טמא מת עושה כלי מתכת כיוצא בו, דחריב הרי הוא כחלל, אלמא יש מהן כיוצא בהן! ויש לומר: דאכתי אינו עושה כיוצא בו, שאותו כלי מתכת אין עושה כלי מתכת אחר כיוצא בו, כמו שמדקדק רבינו תם בריש מתניתין דאהלות. תנו רבנן שלשה אבות — הפסיק בברייתא זו לפרש "תולדותיהן לאו כיוצא בהן" דקאמר רב פפא אחינא.

אבל במחוברת אימא כולה מועדת היא — לשלם נזק שלם אפילו בפעם ראשונה. ואם תאמר: ומהו תיתניו אי מתלושה — דייחא כתלושה, אי משאר אבות — התיינח למאן דאמר (בבא קמא ה, ב): קרן עדיפא, דכוונתו להזיק, ואפילו קרן אתי, וכדמפרש רבינו תם לקמן דהיינו למאן דאמר פלגא נזקא ממונא, דאית ליה סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי. אבל למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, דאית ליה סתם שוורים בחזקת שימור קיימי — לא אתיא קרן מכולהו, כדאמרינן לקמן (שם): כי שדית בור בינייהו — אתי כוליהו, לבר מקרן, דאיכא למיפרך: שכן מועדין מתחילתן. פירוש: דרכן להזיק, מה שאין כן בקרן, דבחזקת שימור קיימי! ויש לומר: דלמאן דאמר (שהרי הקרן עשויה מתחילתה לשם נגיחה), וכשם שהרגל מועדת מתחילתה כך תהא הקרן מועדת (וכאשר יבואר להלן, שבעלי חיים טורפים נשיכתם אינה בגדר "קרן", והם מועדים מתחילתם). ושאל הרשב"א: מפני מה לא נאמר שאם לא היה מתפרש דבר לענין קרן מחוברת היתה נחשבת דווקא כתמה? שהרי אנו באים להוציא ממנו מבעליו בלא הוכחה ברורה! ותירך כי לענין ספק, הרי נויקין דינם כאיסורים — להחמיר. ועוד כתב כי קל וחומר הוא שאנו לומדים כאן. ואף, שבמכילתא מצאנו בדברים אחרים שאין עונשים בממון מן הדין אלא על פי ראייה מפורשת בכתוב, הרי שם מדובר בנוקים בלתי רגילים, אבל בדרך כלל אפשר ללמוד מן הדין. אבל מדברי התוס' (ראה לעיל ג, ובגיליון הש"ס שם) משמע כי אכן נחלקו בדבר המכילתא והבבלי.

בא שמע בכור שורו וכו' ומכל מקום צריך הם את הכתוב הראשון שדרכו בצדקיה בן כנענה, ללמדנו שאף נזקי קרן תלושה הם בגדר נזקי קרן. שלולא כתוב זה היינו אומרים שאין זה כלל מדרך הבהמה לעשות, והוא בגדר "משונה" בכל פעם שהיא עושה כן (ראה מאירי ועוד).

וטמא מת (מי שנגע במת). והנוגע באב הטומאה קרוי "ולד (תולדות) הטומאה". ואבות אלה תולדותיהן לאו כיוצא בהן, ואין דין האב ודין התולדה שווים, שאילו אב הטומאה מטמא אדם הנוגע בו, וכן כלים שנגעו בו. ואילו אחד מן התולדות — אוכלין ומשקין הרי הוא מטמא, אבל אדם וכלים — לא מטמא.

מצאנו אפוא כי יש הלכות שבהן דין התולדות שווה לאבות, ויש הלכות שבהן דין התולדות אינו דומה לאבות, ולכן יש לשאול: הכא מאי נכאנו בניוקין מה הדין? אמר רב פפא: כאן אין יחס אחד פשוט של התולדות והאבות, שכן יש מהן שהם כיוצא בהן, ויש מהן לאו כיוצא בהן.

א כרי לבור את דברי רב פפא, מקדימים ברייתא המסבירה בפירוט את אבות הנויקין. תנו רבנן [שנו חכמים]: שלשה אבות נאמרו בשור, כלומר שהשור יכול לגרום לשלושה אבות נויקין: הקרן שהוא נוגח בה, והשן שהוא אוכל בה, והרגל שהוא דורס ומזיק בה בדרך הילוכו. ומבררים: קרן מנלן [מניין] לנזן? דתנו רבנן [ששנו חכמים] בברייתא על הכתוב "וכי יגח שור את איש או את אשה" (שמות כא, כח), אין נגיחה אלא בקרן, וראייה לדבר שנאמר "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תגנח את אדם עד כלותם" (מלכים א, כב, יא), ואומר עוד הכתוב "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח" (דברים לג, יז). על לשון ברייתא זו שואלים מיד: מאי [מה] הצורך בראיה הנוספת של "ואומר"? ומסבירים: היה צורך בראיה נוספת זו, שהיא תשובה לשאלה אפשרית על הראיה מהכתוב שהובא קודם לכן: וכי תימא [ואם תאמר] דברי תורה מדברי קבלה (מדברי נביאים) לא ילפינן [אין אנו למדין] ולכן אין ללמוד הגדרתה של נגיחה שבתורה מדבר האמור בנביאים כגון זה שבספר מלכים — לכך תא שמע [בוא ושמע] מן הכתוב בתורה "בכור שורו הדר לו" וכו'. על הצעה זו של שאלה תוהים: והאי מילף הוא [וכי זה לימוד הוא?] והרי אין זה לימוד של הלכה, אלא גילוי מילתא בעלמא [דבר בלבד] הוא שנגיחה בקרן הוא, ובה הכל מודים שאפשר ללמוד משמעות המלים שבתורה גם מדברי נביאים! אלא כך היתה השאלה האפשרית: מהו דתימא [שתאמר] כי פליג רחמנא [כאשר חזיקה התורה] בין דין שור תם שנגח פעם או פעמיים, שמשלם רק חצי נזק, לדינו של שור מועד שנגח שלוש פעמים, שמשלם נזק שלם — הרי הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בקרן תלושה, כגון שהחזיקה הבהמה קרן בין שניה והזיקה בה, וכעין הקרניים שעשה צדקיה בן כנענה לעצמו, שנוק כזה הוא בלתי מצוי, והיה מקום לחלק בו בין שור תם למועד, אבל בקרן מחוברת שזיקה כדרכה — אימא [אומר] שכולה מתחילתה מועדת היא, שדרך השור לנגוח, על כן תא שמע [בוא ושמע] ממה שנאמר "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח", שאף בקרן מחוברת נאמרה לשון נגיחה, ואף היא בכלל פרשת "כי יגח".

א כרי לבור את דברי רב פפא, מקדימים ברייתא המסבירה בפירוט את אבות הנויקין. תנו רבנן [שנו חכמים]: שלשה אבות נאמרו בשור, כלומר שהשור יכול לגרום לשלושה אבות נויקין: הקרן שהוא נוגח בה, והשן שהוא אוכל בה, והרגל שהוא דורס ומזיק בה בדרך הילוכו. ומבררים: קרן מנלן [מניין] לנזן? דתנו רבנן [ששנו חכמים] בברייתא על הכתוב "וכי יגח שור את איש או את אשה" (שמות כא, כח), אין נגיחה אלא בקרן, וראייה לדבר שנאמר "ויעש לו צדקיה בן כנענה קרני ברזל ויאמר כה אמר ה' באלה תגנח את אדם עד כלותם" (מלכים א, כב, יא), ואומר עוד הכתוב "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח" (דברים לג, יז). על לשון ברייתא זו שואלים מיד: מאי [מה] הצורך בראיה הנוספת של "ואומר"? ומסבירים: היה צורך בראיה נוספת זו, שהיא תשובה לשאלה אפשרית על הראיה מהכתוב שהובא קודם לכן: וכי תימא [ואם תאמר] דברי תורה מדברי קבלה (מדברי נביאים) לא ילפינן [אין אנו למדין] ולכן אין ללמוד הגדרתה של נגיחה שבתורה מדבר האמור בנביאים כגון זה שבספר מלכים — לכך תא שמע [בוא ושמע] מן הכתוב בתורה "בכור שורו הדר לו" וכו'. על הצעה זו של שאלה תוהים: והאי מילף הוא [וכי זה לימוד הוא?] והרי אין זה לימוד של הלכה, אלא גילוי מילתא בעלמא [דבר בלבד] הוא שנגיחה בקרן הוא, ובה הכל מודים שאפשר ללמוד משמעות המלים שבתורה גם מדברי נביאים! אלא כך היתה השאלה האפשרית: מהו דתימא [שתאמר] כי פליג רחמנא [כאשר חזיקה התורה] בין דין שור תם שנגח פעם או פעמיים, שמשלם רק חצי נזק, לדינו של שור מועד שנגח שלוש פעמים, שמשלם נזק שלם — הרי הני מילי [דברים אלה] אמורים דווקא בקרן תלושה, כגון שהחזיקה הבהמה קרן בין שניה והזיקה בה, וכעין הקרניים שעשה צדקיה בן כנענה לעצמו, שנוק כזה הוא בלתי מצוי, והיה מקום לחלק בו בין שור תם למועד, אבל בקרן מחוברת שזיקה כדרכה — אימא [אומר] שכולה מתחילתה מועדת היא, שדרך השור לנגוח, על כן תא שמע [בוא ושמע] ממה שנאמר "בכור שורו הדר לו וקרני ראם קרניו בהם עמים יגנח", שאף בקרן מחוברת נאמרה לשון נגיחה, ואף היא בכלל פרשת "כי יגח".

ש"ס
פ"ז הי"ב
ולט. שם
ז"ת ב"ב.
ב. ביצה
ב. פ"ב.
א. כ"ב.
ו. ט"א.
ס. ב.
פ"ג.
זכאים
ל. ב.
ב. כלה

ז. כ"א.
ה. פ"א
בכ"י:
ובגדים.
בכ"י
ויעש

עיונים
וטמא מת ויפרשו טומאות המורות מאלה, כגון המת עצמו שהוא "אבי אבות הטומאה", ונתפשו בהמשך הפרק הראשון של מסכת כלים, ולא הובאה כאן אלא תחילתו, שנוכר בה במפורש "אבות". והוא ברשימי ועוד.

תולדותיהן לאו כיוצא בהן כבר העירנו ראשונים שיש יוצא מן הכלל — חרב (או כלי מתכת אחר) שנגע במת, שהוא מטמא כמת עצמו. אבל כבר ביאר רית (מובא בתוס' ד"ה דאילו) שאף החרב אינה מטמאה כיוצא בה, שכן אינה לנמיר כמת עצמו, כי כאשר היא נוגעת בחרב אחרת אין השניה נעשית גם היא "אבי אבות הטומאה". ויש שכתב כי בגלל יוצא מן הכלל אחד לא היה מקום לשנות את ההגדרה הכללית שתולדות הטומאה אינן כטומאה עצמה. והוא גליון בשטמ"ק.

שלשה אבות נאמרו בשור כתב הרשב"א שכאן אין הכוונה ל"שור" הנוכר במשנתנו (ש"לדעת שמואל, להלן, הוא אב הנויקין רגל), אלא למין שור בכלל, שיכול להזיק בשלושה מיני הזיק אלה.

דברי תורה מדברי קבלה וכו' הטעם שנקראו דברי הנביאים דברי קבלה, יש מפרשים משום שקיבלו את נבואתם מכוחו של משה רבינו (שהוא "אב לבניאים", וכמובאר במסכת אבות), או שיש לקרוא הכלה, שיעיר דברי הנביאים הם שהם טובלים

גמרא חטאת - נשוגג. סקילה - נמוזל. אי עביד שתי אבות - נשוגג. מיחייב - מרתי חטאות. לא מיחייב אלא חדא - אלז מלככה. אלז חמולה ידיה לא מיחייב. ולרבי אליעזר דמחייב תרתי כו' - דלז עביד אז ותולדה ידיה מחייב מרתי חטאות, נמסקת כריתות נפרק "חמרו לו" (טו,א). כולה אבות מלאכות ממשכן גמריין להו, נמסקת שנת (מט,ג).

תוספות

למצוא חומרא מה שאין בשניהם. דאי משום דכח אחר מעורב בו, ואין הולך לדעתו כמו שורו - אין זה חומרא, מדלא חשיב לה גבי חומר באש מבשור. והא דאמריין לקמן (ג,ב ודף ו,א) גבי אבנו וסכיננו: מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו, ואין הולך לדעתו - הכי קאמר: מאי שנא אש, שאף על פי שכל אחר מעורב בו, ראוי להתחייב בו - משום שהוא ממונך ושמירתו כו'. ובסיפא גבי בור הוה מצי למימר: לא הרי הבור שתחילת עשייתו לנזק, כהרי אלו - ולא חש, לפי שהפסיק באש, ובור לא רצה לשנות קודם אש - דאם כן הוי אתי אש מיניה, דכולהו אתי מבזר וחד מחנך, כדאמריין בגמרא (ה,ב). והתנא האריך להגדיל תורה ויאדיר. וקצת קשה: דמשמע דעונשין ממון מן

ב גמרא 'מדקתני "אבות" - מפלל דאיכא תולדות. תולדותיהן פיוצא בהן, או לאו פיוצא בהן? גפי שבת תנן: "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת. אבות - מפלל דאיכא תולדות, ותולדותיהן פיוצא בהן; לא שנא אב - חטאת, ולא שנא תולדה - חטאת. לא שנא אב - סקילה, ולא שנא תולדה - סקילה. ומאי איכא בין אב לתולדה? - נפקא מינה: דאילו עביד שתי אבות בהדי הדדי, אי נמי שתי תולדות בהדי הדדי - מחייב אפל חדא וחדא. ואילו עביד אב ותולדה ידיה - לא מחייב אלא חדא. וילרפי אליעזר, דמחייב אתולדה במקום אב, אמאי קרי ליה אב ואמאי קרי לה תולדה? - הך דהוה במשפך חשיבא - קרי ליה אב, הך דלא הוי במשפך חשיבא - קרי לה תולדה. גפי טומאות תנן: "אבות הטומאות: השרץ, והשכבת זרע,

הדין, ובמכלתין תניא: "כי יפתח... וכי יכרה" אם על הפתיחה חייב, על הכרייה לא כל שכן! אלא ללמדך שאין עונשין ממון מן הדין. ומיהו, בפרק "הפרה" (בבא קמא מט,ב) דריש ליה לדרשה אחרינא: שעל עסקי פתיחה וכרייה באה לו. או: להביא כורה אחר כורה, שסילק מעשה ראשון (שם נא,א). [ועיין תוספות לקמן ד,ב דיבור המתחיל ועדים].
ולרבי אליעזר אמאי קרי ליה אב - ואם תאמר: ונימא דנפקא מינה לענין התראה, שצריך להתרות אתולדה משום אב זידה, כדאמריין בפרק "תולין" (שבת קלח,א): משמר משום מאי מתרין ביה? רבה אמר: משום בורר, רבי זירא אמר: משום מרקד! ויש לומר, דהכי פריך: משום מאי מתרין ביה שהוא חייב! רבה אמר משום בורר, אבל התרו בו משום מרקד - פטור, דכיון שהוא מתרה בדבר שאין דומה, סבר שמלעג בו, ופטור. אבל אם התרו בו ואמר: אל תשמר - חייב. ועוד יש לומר: דזהו שמתרץ: הך דהואי במשכן קרי ליה אב, וצריך להתרות התולדה בשמה. ועוד, דנוטע ומבשל אין צריך להתרותו משום אב, ואם התרה משום התולדה - חייב, ואפילו הכי לא חשיב ליה בפרק "כלל גדול".
הכי גרסינן: הך דהואי במשכן חשיבא קרי ליה אב, הך דלא הואי במשכן חשיבא קרי ליה תולדה - ולפי הך גירסא בא לאפוקי כמה מלאכות שלא היו חשובין, והיו במשכן, דתולדות נינהו ולא אבות מלאכות, כדאמריין בפרק "במה טומאין" (שבת מט,ב): הם העלו הקרשים מקרקע לעגלה - דהיינו הכנסה ומושיט בדיוטא אחת. ואית דגרסי: הך דהוה במשכן וחשיבא - קרי לה אב, הך דלא הוה במשכן ולא חשיבא - קרי לה תולדה. ולפי גירסא זו צריך לומר דבעי תרתן, אבל

ב גמרא תחילה מבררים את פרטי לשון המשנה. מדקתני [מנה] ששנה במשנה] "אבות" מכלל הדברים נשמע דאיכא [שיש] גם תולדות כלומר סוגי נזקים הנובעים ונלמדים מאבות אלה, ויש לשאול: האם תולדותיהן של אבות הנוזקין כיוצא בהן, ויש להם אותו דין עצמו, או לאו כיוצא בהן ודיניהם שונים? ומבררים את הדבר מתוך השוואה לנושאים אחרים שאף בהם קיימים אבות ותולדות. גבי [אצל] שבת תנן [שנינו במשנה]: אבות מלאכות האסורות בשבת מניינם ארבעים חסר אחת. ואף שם מדייקים: אבות - מכלל דאיכא [שיש] תולדות, ושם תולדותיהן כיוצא בהן; לא שנא [שונה] אם עשה אב מלאכה בשגגה, כגון ששכח שיום זה הוא שבת שחייב להביא קרבן חטאת, ולא שנא [שונה] כשעשה בשגגה תולדה של אחת מהמלאכות הללו, שחייב חטאת. וכמו כן, לא שנא [שונה] אם עשה אב מלאכה בשבת כמזיד, והיו עדים והתראה - שחייב סקילה, ולא שנא [שונה] אם עשה תולדה במזיד - שחייב סקילה גם כן. ואם כן מאי איכא [מה יש] מה ההבדל בין אב לתולדה? ומשיבים: נפקא מינה [יוצא מזה הברל זה] שאילו עביד [עושה] שתי אבות מלאכה בהדי הדדי [יחד] בשגגה אחת, אי נמי

[או גם כן] אם עושה שתי תולדות מאבות שונים בהדי הדדי [יחד] - מחייב אכל חדא וחדא [מתחייב על כל אחת ואחת] קרבן חטאת מיוחד, כי בדיני שבת כל אב מלאכה הוא עבירה בפני עצמה, וחייבים עליו לעצמו. ואילו עביד [עושה] אב מלאכה ותולדה ידיה [שלן] בשגגה אחת, בלא שנודע לו האיטור בינתיים - לא מחייב [מתחייב] אלא חדא [קרבן חטאת אחד] כי הריהו כמי שחזור ועושה אותה עבירה עצמה. ושואלים: ולשיטת ר' אליעזר שמחייב שני קרבנות גם אם עושה תולדה במקום (יחד עם) אב שלה, אם כן אמאי קרי ליה [מדוע קורא לו] אב ואמאי קרי [ומדוע קורא] לה תולדה? ומשיבים: יש להסביר לשיטתו כך: הך דהוה [זו שהיתה] במשכן מלאכה חשיבא [חשובה] קרי ליה [קורא לה] אב כי את הגדרת המלאכות בשבת למדים מן המלאכות שעשו בהקמת המשכן [וראה ספר שמות פרק לה], הך [זו שלא הוי] [היתה] במשכן חשיבא [חשובה] קרי [קורא] לה תולדה, אם כן למדנו מה היחס בין אבות ותולדות לענין שבת. ומצד שני גבי [אצל] טומאות תנן [שנינו] גם כן אבות ותולדות, אבות הטומאות, הטומאות המפורשות בתורה הם: נבלת השרץ, והשכבת זרע של אדם,

עיונים

תולדותיהם כיוצא בהם כתב הר"ף כי מאחר שלגבי נזק קק יש הבדל בתשלומים בין חם למנוע, היה מקום להעלות את השאלה האם יש הבדלים כגון אלה גם בשאר תולדות של אבות הנוזקין. ואף שנראה פשוט כאן שאין התולדות (כמו תולדות הטומאה) דרגה נמוכה יותר, אלא דברים המקבילים בעניינם ובחומרתם לאבות, מכל מקום הוצרך לשאול שמה בכל זאת דומים הם לאבות הטומאה בכך שדבר שאינו מפורש במקרא אין נענשים עליו באותה חומרה (וראה בראשית. וראה בספר נחלת ישראל).
אמאי קרי ליה אב וכו' ולכאורה היה אפשר לומר בפשטות: שההבדל הוא לענין התראה, שאם עושה אדם תולדה ומתרים בו משום האב שמא לדעת ר' אליעזר לא יתחייב! ויש לומר שאכן, זו היתה השאלה עצמה, כי ברור להם שלדעת ר' אליעזר התולדה חשובה היא כאב, וצריך להתרות בעושה משום התולדה שהוא עושה (תוס' ד"ה ולרבי).
הך דהוה במשכן חשיבא בתוס' (ד"ה הכי) העירו שיש גם גרסה אחרת: הך דהוה במשכן וחשיבא. וההבדל בין הנוסחות הוא האם צריך לשם קריאת מלאכה בשם "אב" שיהיו בה שני התנאים, הן שהיתה במקדש והן שהיא חשובה, או שמא הוא חייב חטאת על כל אב מלאכה אחד - אינו חייב אלא חטאת אחת.

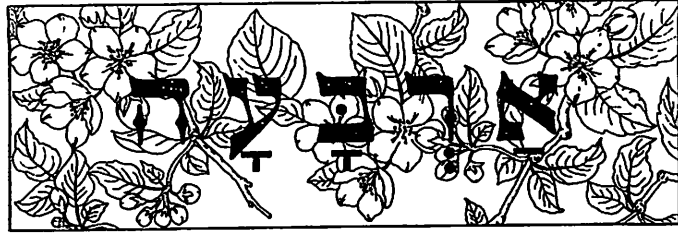
להימנות יחד (גאונים).

אורה ההלכה

מכלל דאיכא תולדות מיני נזקים המפורשים בתורה נקראים אבות, והדומים להם נקראים תולדות. (ש"ע שם שפט, יח).
מלאכות שבת מלאכות שחייבים על עשייתן בשבת יש מהן אבות ויש מהן תולדות. ומנין כל אבות המלאכות ארבעים חסר אחת. (רמב"ם ספר זמנים הלכות שבת פ"ו ה"א).
לא שנא אב וכו' בין שעשה בשבת אחד מאבות המלאכות ובין שעשה תולדה, אם עשה כמזיד - חייב כרת, ואם היו עדים והתראה - חייב סקילה. ואם עשה בשוגג - חייב להביא קרבן חטאת. (שם ה"ו).
דאילו עביד שתי אבות וכו' העושה כמה אבות מלאכות בשבת בתוך שגגה (העלם) אחת - חייב חטאת על כל אב מלאכה. וכן העושה תולדות של כמה אבות מלאכה בהעלם אחד (וראה בכ"מ). אבל העושה בהעלם אחד אב מלאכה ותולדותיו או רמה תולדות של אב מלאכה אחד - אינו חייב אלא חטאת אחת.

מ. ז. יו. ח. ט. ט"א. ב.ב. ה"א. ט. (כשינו) י. טו. יא. ירושל. מדק. אבות. ומאי בכתיב לתולד בין א ואמאי מחייב בכתיב לא ב בכתיב אתולו אמאי מאי הך דז חשיב דכתיו דלא ו בכתיב חשיב

הבגדודו), וזוהו (אש) ואין שכולם
לזה ואין ללמוד זה מזה. כי לא הרי
ולא הרי המבעה כהרי השור, ולא
זה וזה שהצד השווה שבהם שיש
בהן רוח חיים, כהרי האש
("ההבעה") שאין בו רוח חיים,
ולא זה וזה השור והמבעה והאש,
שהצד השווה שבהם שדרך לילך
ולהזיק, כהרי הכור שאין דרכו
לילך ולהזיק אלא הניזקים הם
ההולכים ונתקלים בו. הצד השווה
שבהן, בכל אבות הניזקין -
שדרך להזיק, ושמידתן מוטלת
עלין או משום שהרבר המיין שייך
לו, או משום שיצר את הדבר שגורם
לנוק, וכשהזיק - חב (חייב)
המוזיק לשלם תשלומי נזק במיטב
הארץ - מן המוכחר בקרקעותיו.

"אבות נזיקין: השור, והבור, והמבעה, וההבער.
לא הרי השור כהרי המבעה, ולא הרי המבעה
כהרי השור. ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים,
כהרי האש שאין בו רוח חיים. ולא זה וזה
שדרך לילך ולהזיק, כהרי הכור שאין דרכו לילך
ולהזיק. הצד השווה שבהן - שדרך להזיק,
ושמידתן עליך, וכשהזיק - חב המיטב הארץ.

קסדר שכן כחומר נפרשה קדרן נמשנה, דפרשה רחשוני נאמרה נשור, עליה
נפרש גמרא. הבער - מפרש גמרא. הבער - "כי תאלף אש" לא הרי שור
כהרי המבעה - כלומר: אי כתב
רחמנא שור לא נפיק מבעה מיניה,
וחמנו להכי אינרטינו למבעה ולהכי
נקט צרישא "כהרי המבעה" ולא נקט
להי כסדר לא הרי השור כהרי הכור,
משום דמו לא היו מני למימני "לא זה
זה שיש בהן רוח חיים", דהא צור אין
צ רוח חיים. ועוד טעמא אסרינא:
דהא רצחא אשמעינן, שאף על גב שיש
לשניהם רוח חיים לא נפיק מד
מחנניה. וצמרנא מפרש מאי "לא
הרי" דקאמר. כהרי האש שאין בו
רוח חיים - ואי לא כמפיה רחמנא,
הוה אמינא ליפטור. לא זה זה כו'
- אלו שלשמן דרכן לילך ולהזיק.
הצד השווה כו' - מפרש גמרא -
לאמרי מאי. במיטב הארץ -
מעדיית נכסיו יגבה דמי הזיק, אס
דזאה לפרוע לו קרקע.

תוספות

ארבעה אבות נזיקין - אית דזכתא דלא תני "הין", כמו חכא, ובגמרא גבי שלש עשרה אבות נזיקין, וביארבעה מחוסרי כפרה" (כריתות ח,ב).
ואית דזכתא דקתני "הין", כדקתני: ארבעה שומרין חן (שבועות מט,א), וארבעה ראשי שנים חן (ראש השנה ב,א). (גליון: ואם תאמר: אמאי
לא קאמר "ארבעה אבות נזיקין הין", כדקתני "ארבעה ראשי שנים הין" ויש לומר: שלא בא אלא להגיד: ארבע אבות הללו, לא ראי זה כראי זה.
וקצת קשה: דבגמרא מוכח דנזית תנא למניינא, מדפריך: ותנא דידן מאי טעמא לא תני הני. לכך יש לומר: דיש מקומות דלא תני "הין", כדאשכחן
ביארבעה מחוסרי כפרה". עד כאן.)

השור והבור - פירש בקונטרס: כסדר שנכתבו בפרשה סדרן במשנה. ואף על גב דלמאן דאמר תנא שור לרגלו - לא הוי כסדר הפרשה, דרגל
נפקא לן מ"ישלח את בעירה" דכתיב בתר בור, מכל מקום שם שור כתיב קודם בפרשה, דהיינו נגיחה דקורן. ולמאן דאמר מבעה זה אדם,
אף על גב דלתר הבערה כתיב, בפרשת אמור, "מכה בהמה ישלמנה" דהיינו אדם דאזיק שור - לא חש לשנותו כסדר הפרשה, לפי שרחוק כל
כך, ושנאו כסדר "לא הרי" דסיפא, שמבעה קודם לתבער. ורבינו תם פירש: דשם אדם כתיב בפרשה קודם, "כי יגנוב איש שור", והוא אחד מאבות
נזיקין דקתני לה בברייתא בגמרא.

לא הרי השור כהרי המבעה - פירוש: אין קולתו של שור קולתו של מבעה, כדמפרש לקמן בגמרא למאן דאמר תנא שור לקרנו ומבעה לשינו
- משום דשור כוונתו להזיק, ומבעה אין כוונתו להזיק. ולפיכך, אי כתב רחמנא שור - לא אתי מבעה מיניה, שהוא קל מיניה. ואין פירושו
כשאר מקומות שבתלמוד "לא ראי זה", דהתם פירושו: אין חומרא של זה כחומרא של זה, ולכך אין החומרות גורמות זה הדין, אלא הצד השווה
שבהן גורם הדין. ושינה כאן התלמוד פירושו מבשאר מקומות, משום דהזכיר החמור בחילה ב"לא זה וזה שיש בהן רוח חיים".
ולא זה וזה שיש בהן רוח חיים כהרי האש - גבי שור ומבעה לא הוצרך לפרש החומרא כי הכא, משום דחד מחד קל למצוא חומר באחד מה
שאין בחבירו. והא דלא תני הכא "לא הרי האש כהרי השור ומבעה", כדקתני לעיל "לא הרי המבעה כהרי השור", משום שלא היה יכול

עיונים

אבות נזקאים סוגי הנזקים המפורשים בתורה (וכאשר יבאר להלן בגמרא),
להלן יפרש שיש נזקים כדומה לאלה, שאינם נזקאים במקרא, אלא הם נזקים מכל
אחד מן האבות הללו (רש"י).
נזיקין לשון נזיקין אינה ברורה, שהרי ראוי היה לקרוא להם "מוזיקים". והטבירה את
הדבר בדרכים שונות. יש אומרים שאין קוראים להם "מוזיקים" משום שבעיקר אין קיומם
של אלה עשוי ומכוון לשם נזק, ולכן אין ראוי לקרוא להם מוזיקים. וכתבו הראשונים
שהם קרויים נזיקין כריבוי של המלה נזיק (על משקל נביא), ולפי זה ענינו: דבר היכול
לגרום לנזק (ומשום כך, לאחר שהזיק אכן קרוי הוא, גם במשמעו שלנו, "מוזיק").
הראש כתב כי, כמפרש בגמרא להלן (ו,ג), התנא שחיבר משנה זו היה ירושלמי,
ובלשון אנשי ירושלים היו אומרים "נזיק" ולא מוזיק. ובתנאי הוסיף, קצת על דרך הדרש,
שלשון זו היא כעין צירוף של פועל תפעל, לומר שהמוזיק הוא מבחינה אחרת גם הניזק.
ארבעה אבות נזיקין היו שגורו כאן, כמו במקומות אחרים במשנה: ארבעה אבות
נזיקין הן. ואולם רוב המפרשים לא גרסו כך, והטביר בדרכים שונות מפני מה לא שנה
כאן "הין". ובתנאי העיר שאלו שאלו חמורה, משום שלא תמיד מוצאים במשנה
לשון "הין". והרשב"א כתב שכל מקום שאומר "הין" משמעו שבא לצמצם ולומר שאין
עד והספות לרשימה, ואילו בגמרא להלן מונים שלשה עשר, ואף עשרים וארבעה
אבות נזיקין. ויש מי שכתב כי לשון "הין" באה כאשר יש ברשימה חידוש מיוחד, ואילו
כאן הרשימה כשלעצמה פשוטה היא (שטמ"ק בשם תוס' ר' ישעיהו).

השור השור הוא בעל חיים העשוי להזיק, אבל אין ברור מנטח המשנה האם מדובר
כאן בנזק אחד מסויים של השור, או בכל מיני הנזקים שהוא גורם. ופירוש הדברים
תלוי במחלוקת רב שמואל בגמרא להלן, שדעת רב שור כאן עניינו כל מיני הנזקים
שבהמה גורמת - נזק קרן ושן ורגל (וכן פירש המאירי). ולדעת שמואל שור כאן
משמעו נזק רגל השור (וכן בפיה"מ לרמב"ם).

השור והבור וכו' רש"י מסביר שסדר האבות במשנה הוא כסדרם בפרשת משפטים
בתורה. וכבר הרבו הראשונים (ראה בתנאי תעוד) להקשות עליו, כי לפי הפירושים
השונים בגמרא אבות הנזיקין שור ומבעה - אין זה חזק כפי הסדר שבתורה. ומבאר
בראשונים (בתנאי ר' ישעיהו תעוד) שכבר תלמידי רש"י הקשו זאת לרובם. ובעיקר הסביר
כי אין המשנה הולכת כסדר האבות המניים בתורה אלא כפי שמותיהם הנזקיים שם.

אורח ההלכה
השור כל בעל חיים שהוא ברשותו של אדם, שהזיק - חייבים הבעלים לשלם.
ובשור יכולים להיות שלשה אבות נזיקין: הקרן והשן והרגל. (רמב"ם ספר נזיקין הלכות
נזק ממון פ"א ה"י. שרע ח"מ שפט, א. שם יח.)
הבור הבור מאבות נזיקין הוא, שמאחר שחפר ברשות הרבים נתחייב בנזקיו. (רמב"ם
שם פ"ג ה"ב. שרע שם תי, א.)
ההבער ההבער או האש היא אחת מאבות נזיקין, והוא ממונו שהולך למרחק ומוזיק
על ידי הרחוק. (רמב"ם שם פ"ד ה"א. שרע שם תיח, א.)
חב המוזיק לשלם וכו' כל בעל חיים שברשות האדם שהזיק לאחרים בדרך שהוא
כהרגלו (באכילה או בדרך הילוכו) חייב בעליו לשלם כל הנזק מן היפה שבנכסיו. וכן
בעל חיים שנעשה מועד להזיק והזיק, וכן אם חפר בור ברשות הרבים תפלה בהמה
לתוכו, וכן אם הבעיר אש והזיקה ממון חבירו - חייב לשלם נזק שלם. ולכתחילה
גובים לתשלום נזקים מן המיטלטלים, ואם אין לו מיטלטלים כלל או כדי כל הנזק -
גובים השאר מן העידיית (המובחר) שבקרקעותיו. (רמב"ם שם פ"א ה"ב. שם פ"ח ה"י.
שם פ"יב ה"א. שם פ"ד ה"א. שרע שם שפט, ב. תיט, א.)